

Symonenko, R. H. 2000. *Narysy istorii vykonavchoi vlady v Ukraini, 1917 — kviten 1918 r.* [Essays of the History of Executive Power in Ukraine, 1917 — April of 1918]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [In Ukrainian]

Soldatenko, V. F. 1999. *Ukrainska revoliutsiia. Istorychnyi narys* [Ukrainian Revolution. Historical Essay]. Kyiv: Lybid. [In Ukrainian]

Ukrainska Tsentralna Rada: Dokumenty i materialy [Ukrainian Central Council: Documents and Materials]. 1996. T. 1. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian]

Ukrainska Tsentralna Rada: Dokumenty i materialy [Ukrainian Central Council: Documents and Materials]. 1997. T. 2. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian]

Khrystiuk, P. 1921. *Zamitky i materialy do istorii ukrainskoi revoliutsii 1917–1920 rr.* [Essays and Materials about the History of Ukrainian Revolution of 1917–1920]. T. 2. Viden. [In Ukrainian]

УДК 94(477):002.2

DOI: 10.20535/2307-5244.49.2019.189541

С. Х. Литвин

ORCID 0000-0003-0010-2675

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

В. В. Добровольська

ORCID 0000-0002-0927-1179

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

S. Lytvyn

National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

V. Dobrovolska

National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ 1920 — 1930-Х РР. ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ СИМОНА ПЕТЛЮРИ

*The Periodic Editions of the Ukrainian Diaspora of 1920–1930
as the Source of the Research of Symon Petliura Life and Activity*

У статті досліджено періодичні видання української діаспори 1920–1930-х рр., які висвітлювали національно-визвольну боротьбу українського народу доби Української революції 1917–1921 рр., життя і діяльність її чільних діячів та, зокрема, визначено роль та місце діаспорних періодичних видань у дослідженні постаті Голови Директорії і Головного Отамана військ Української народної республіки Симона Васильовича Петлюри.

Ключові слова: Симон Петлюра, Українська революція 1917–1921 рр., періодичні видання української діаспори, джерельна база, національно-визвольна боротьба, армія УНР, українська еміграція.

The article studies the periodicals of the Ukrainian diaspora of 1920–1930, which highlighted the national liberation struggle of the Ukrainian people in the period of the Ukrainian Revolution of 1917–1921, as well as the life and activities of the leading figures of the revolution. The research also analyses the role of the diaspora periodicals in the research of Symon Petliura, the Head of the Directory, and the Chief Otaman of the Ukrainian People's Republic military. The findings show the nature, direction, content, and peculiarities of the publications, the need, and the worthiness of their further studying. The publications in the periodicals of the Ukrainian diaspora significantly expand the source base for the topic of the national-liberation struggle of the Ukrainians during the Ukrainian Revolution of 1917–1921 and one of its leaders Symon Petliura.

Keywords: Symon Petliura, the Ukrainian Revolution of 1917–1921, periodicals of the Ukrainian diaspora, source base, national liberation struggle, UPR army, Ukrainian emigration.

Будуючи сьогодні українську незалежну суверенну державу, ми маємо використовувати історичний досвід попередніх поколінь, зокрема доби Української революції 1917–1921 рр., яка є найбільш замовчуваною та сфальсифікованою в історіографії, насамперед у радянській. Яскравою постаттю тієї доби є постать Голови Директорії і Головного Отамана Української Народної Республіки Симона Петлюри, навколо якої сформувалися стійкі стереотипи.

Отже, вивчення життя і діяльності С. Петлюри є не тільки даниною відновленню історичної правди, а й суспільною потребою сучасного національного державотворення.

Одним зі шляхів відновлення істини є вивчення різнопланових вітчизняних і зарубіжних історіографічних та архівних джерел, зокрема тогочасних діаспорних періодичних видань. Значна частина джерел, що стосуються С. Петлюри, перебуває за межами нашої країни, тож їх доцільно повернути в Україну.

Висновки цієї статті можуть бути використані при дослідженнях діаспорної періодики та подальшого вивчення життя і діяльності Симона Петлюри.

Аналіз досліджень і публікацій з теми свідчить, що постать С. Петлюри викликала жваву зацікавленість численних періодичних видань української діаспори. Зокрема в 1926–1927 рр. у зв'язку з убивством С. Петлюри у діаспорних періодичних виданнях вийшло чимало некрологів, заяв, повідомлень, статей, присвячених його життю і діяльності. Першим журнальні та газетні публікації про С. Петлюру в періодичних виданнях української діаспори проаналізував автор бібліографічного покажчика П. Зленко (Зленко, П. 1932). Велику увагу діаспорні періодичні видання приділили постаті С. Петлюри у зв'язку з 10-річчям від дня його смерті (Жук, А. 1936). Подіб-

ними сплесками цікавості до постаті С. Петлюри періодичні видання української діаспори вшановували й наступні ювілейні дати та річниці пам'яті, зокрема 20-ту, 30-ту, 50-ту, 70-ту річниці загибелі С. Петлюри (Михальчук, В. & Степовик, Д. 1997), а також 100-річчя з дня його народження (Степаненко, М. 1979).

Всі періодичні видання виходили за кордоном зусиллями української діаспори, тому стали доступними лише в роки української незалежності, проте вони й досі не втратили значення.

Аналіз історіографії проблеми свідчить, що від 1919 р. і до наших днів про С. Петлюру виникла об'ємна історіографічна та джерельна база. Вона створювалась під час складних і суперечливих суспільно-історичних процесів ХХ ст. в умовах гострого протистояння історичних шкіл різних політичних напрямків: радянського і державницького українського. Аналіз публікацій про С. Петлюру в періодичних виданнях української діаспори свідчить, що найбільше їх виходило до ювілейних дат, зокрема роковин пам'яті. Згідно з даними, які навів автор бібліографічного покажчика П. Зленко (Зленко, П. 1932), лавинний потік публікацій був у зв'язку з убивством С. Петлюри 25 травня 1926 р. Вийшло сотні некрологів, заяв, статей тощо. Авторами матеріалів виступали політичні діячі, дипломати, колишні генерали, старшини (Куц, В. 1926; Прохода, В. 1926; Сірополко, С. 1931, Ч. 20–21; Токаржевський-Карашевич, Я. 1931, Ч. 20–21; Шаповал, М. 1929, с. 46–79.).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що було комплексно досліджено періодичні видання української діаспори 1920–1930-х рр., де висвітлювали національно-визвольну боротьбу українського народу доби Української революції 1917–1921 рр., життя і діяльність її чільних діячів та, зокрема, визначено роль і місце діаспорних періодичних видань у дослідженні постаті Голови Директорії й Головного Отамана військ Української Народної Республіки Симона Васильовича Петлюри, які дають можливість об'єктивніше оцінити його діяльність.

Джерельною базою дослідження є українські діаспорні періодичні видання, що мають значний вплив на формування наукових оцінок особистості С. Петлюри.

Методологія дослідження полягає у використанні сукупності методів: діалектичного, аналітичного, історичного, біографічного, порівняльного. Зазначений методологічний підхід дав змогу ретроспективно проаналізувати діаспорну періодику 1920–1930-х рр. і через неї простежити діяльність С. Петлюри та зробити відповідні наукові висновки.

Мета й завдання дослідження — здійснити зіставлення різнопланових періодичних видань української діаспори 1920–1930-х рр., де висвітлювалась національно-визвольна боротьба українського народу 1917–1921 рр.,

зокрема постать Симона Петлюри, та спростувати ідеологічні стереотипи, нагромаджені за століття навколо його постаті.

У висвітленні постаті С. Петлюри серед інших джерел про його життя і діяльність важливе місце займає така складова джерельної бази, як українські діаспорні періодичні видання, що суттєво впливають на формування наукових оцінок особистості Петлюри.

Це, зокрема, офіційні видання вищих державних інституцій УНР — Центральної Ради («Вісті з Української Центральної Ради», «Нова Рада»); Генерального Секретаріату («Вістник Генерального Секретаріату УНР»); Генерального секретаріату військових справ («Вісник Генерального Секретарства Військових Справ УНР», «Вісник Українського Військового Генерального Комітету»); Директорії («Вісник Української Народної Республіки», «Вісник Державних Законів для всіх земель УНР», «Україна», «Українське слово»); Ради Народних Міністрів («Вісник Ради Народних Міністрів Української Народної Республіки»); газети найвпливовіших українських партій («Боротьба», «Воля», «Народна воля», «Правда», «Робітнича газета», «Самостійна Україна», «Трудова громада»); військові («Бюлетень інформаційного бюро Армії УНР», «Військовий вісник», «Вісник українського війська», «Українська ставка»); незалежні друковані органи («Народна газета», «Киевская мысль») тощо. В них міститься значний матеріал: відповідні державні акти, репортажі, стенограми, протоколи засідань, звернення, постанови, циркуляри, військові повідомлення, накази, розпорядження, інтерв'ю з офіційними особами, виступи й статті керівників різних рангів, повідомлення про з'їзди, пленуми, конференції тощо. Зрозуміло, що їхня інформація фрагментарна, віддзеркалює здебільшого лише офіційні погляди. Їх цінність у тому, що на багатьох із них є особистий підпис Симона Петлюри. Матеріали періодики містять чимало подробиць, не зафіксованих в архівних джерелах або історичних виданнях, що дає змогу краще зрозуміти тогочасну історичну атмосферу.

Виняткову джерельну цінність мають періодичні видання таборів інтернованих у Польщі. За підрахунками О. Вішки, лише в польських таборах за 1920–1924 рр. виходило 58 видань — найбільше в Каліші, Олександрові Куявському, Вадовицях і Ченстохові (Вішка, О. 1997). Дослідник української періодики В. Маруняк нарахував 14 газет та 20 журналів (Вішка, О. 1997).

Через матеріали таборових видань, хоч і опосередковано (через дотримання конфіденційності, застосування псевдонімів та криптонімів), можна простежити участь С. Петлюри в організації таборового життя, розгортанні культурно-освітньої роботи серед інтернованих вояків, забезпечення армії харчуванням та амуніцією тощо.

Газети й журнали виготовлялися на друкарських машинках, лише деякі — на шапірографі, невеличкими тиражами, тому сьогодні вони

уже є великою рідкістю. Одні з них мали тільки декілька чисел, інші — до сотні чисел. Пізніше організувалися друкарні, зміцнилася поліграфічна база. Матеріали цих видань сучасники писали по свіжій пам'яті, до того ж були живі чимало очевидців та учасників тих подій, які кожний неправдивий факт могли спростувати. Видання були антирадянські й лояльні до польської влади. Періодичними виданнями займалися дивізійні культурно-освітні відділи.

Найбільші збірки таборової періодики є у Львові (бібліотека ім. В. Стефаника), в Києві (ЦДАВО України). Авторів вдалося опрацювати окремі з цих видань у фондах Бібліотеки ім. Симона Петлюри в Парижі, бібліотеки НТШ в Європі (Сарсель), бібліотеки Українського Вільного Університету (УВУ) в Мюнхені, а також у Варшаві. Не вдаючись до детальної характеристики, наведемо лише окремі з них, які найбільше заслуговують на увагу в контексті дослідження. Це газети «Вісті», «Військова думка», «Запорізька думка», «Залізний стрілець», «Наша зоря», «Нове життя», «Промінь», «За дротом», «Козацька думка», «Український сурмач»; журнали «Запорожець», «Військовий вісник», «Літературно-науковий вісник», «Військово-науковий вісник», «Залізний стрілець», «За Україну», «Джерело», «На хвилях життя», «Український стрілець».

Після ліквідації таборів 1924 р. значне місце проблемам визвольних змагань надавали такі періодичні видання, як «Бюлетень товариства вояків УНР» (Каліш, 1924 р.), «Бюлетень об'єднаних емігрантських організацій» (Каліш, 1924–1925 рр.), «Вісті Українського Центрального Комітету» (Варшава, 1925–1927 рр.), «Українська справа» (Варшава, 1924–1925 рр.), «Українська нива» (Варшава, 1926–1927 рр.), «Український інвалід» (Каліш, 1923–1929 рр.), «Наш світ» (Варшава, 1924–1927 рр.), «На чужині» (Варшава, 1924–1925 рр.), «Студентський голос» (Варшава, 1927–1928 рр.), «Український емігрант» (Львів, 1927–1937 рр.), «Табір» (Каліш, 1923–1927 рр.; Варшава, 1927–1939 рр.) та ін. На їх сторінках друкували різнопланові матеріали, що стосувалися С. Петлюри та його діяльності.

З періодичних видань слід особливо виділити військово-літературний журнал «Табір», який видавало засноване в липні 1923 р. у Каліші «Военно-наукове видавництво». Редактором був генерал-хорунжий В. Куш. Виходив журнал до 1939 р. і всього налічує 37 чисел. Вони містять офіційні документи уряду УНР, накази по армії, статті й спогади про визвольні змагання. Майже в кожному номері журналу і за життя Петлюри, і після його смерті знаходимо матеріали, присвячені йому. Дух Петлюри, справа, за яку він боровся й загинув, завжди були на сторінках цього часопису. Найбільшу джерельну цінність серед матеріалів «Табору» становлять статті військових діячів, співробітників С. Петлюри: генералів В. Куца, М. Капустянского, П. Єрошевича, В. Сальського, П. Шандрука; полковників В. Савченка,

Б. Сулковського; підполковників А. Маруценка-Богданівського, В. Проходи, М. Янчевського, В. Євтимовича; сотників Б. Монкевича, О. Шпилинського (Куш, В. 1926; Лотоцький, О. 1936. Мацієвич, К. 1933. Ч. 35; Токаржевський-Карашевич, Я. 1931. Ч. 20–21; Удовиченко, О. 1936. Ч. 1–2, с. 21–23).

Надзвичайно важливим джерелом, зокрема про дії Армії УНР і діяльність Петлюри, є збірники журнального типу «За Державність (Матеріали до історії війська Українського)», що почали виходити 1929 р. в Каліші, а пізніше — у Варшаві зусиллями Українського Військового історичного товариства. До 1938 р. вийшло 9 збірників, а після значної перерви ще два — 1964 і 1966 рр. (у Торонто).

Великий масив періодики видавався також у Чехо-Словаччині. Опинившись у важких життєвих умовах, сюди перемістилась українська еміграція з Польщі. Переселилася також більшість українських емігрантів з Відня. Керівництво Чехо-Словаччини (президент Т. Масарик, прем'єр-міністр К. Крамарж, міністр закордонних справ Е. Бенеш) розробило і втілювало так звану «російську акцію», тобто широку програму всебічної допомоги політичним емігрантам з колишньої Російської імперії. Прага стала найважливішим центром українського культурного життя поза межами УСРР. З 1921 р., завдяки матеріальній допомозі чехословацького уряду, моральній підтримці наукових кіл у Празі та інших містах Чехо-Словаччини створено низку українських наукових і освітніх установ. Сюди перенесли з Відня Український Вільний Університет, тут було засновано Український Високий педагогічний інститут імені М. Драгоманова. У Подєбрадах почала працювати Українська господарча академія. Тут розгорнулося видання різноманітної періодики, найбільше матеріалів, корисних щодо проблем даного дослідження, було в часописах «Військовий Вістник» (Прага, 1928 рр.), «Гуртуймося» (Прага, 1928–1938 рр.), «Наша громада» (Подєбради, 1924–1926 рр.), «Нова Україна» (Прага, 1922–1928 рр.), «Пробоем» (Прага, 1938–1943 рр.), «Розбудова нації» (Прага, 1928–1934 рр.), «Трудова Україна» (Прага, 1928–1932 рр.), «Українська справа» (Прага, 1933–1934 рр.), «Українське життя» (Прага, 1932–1938 рр.), «Український тиждень» (Прага, 1933–1938 рр.), «Український студент» (Прага, 1920–1924 рр.) та «Український скиталець» (видавала еміграція УГА).

Опорою воєнно-історичної науки і провідним центром історичних досліджень української еміграції став Музей визвольної боротьби України (МВБУ), заснований у Празі 1925 р., який видавав бюлетень «Вісті Музею визвольної боротьби України» за редакцією відомого історика Д. Антоновича (Прага, 1924–1944). На сторінках бюлетеню публікували результати дослідницької роботи співробітників музею. В березні 1948 р., коли до влади в Чехо-Словаччині прийшли комуністи, музей було ліквідовано. Майно передано до Словацької бібліотеки в Празі, а всі архівні матеріали

вивезено до Москви, де їх частково знищили, а решту на довгі роки заховали до «спецховищ» НКВС-КДБ. Частково, разом з іншими скарбами «спецховищ», вони тепер повертаються в Україну, але, як відзначає Л. Яковлєва, «у вигляді напівпорожніх папок з надписом НКВД, ретельно ревізованих більшовицькими нишпорками» (Яковлєва, Л. 1994. Ч. 3–6).

Відомості про життя та діяльність двадцятитисячної української еміграції у Франції, зокрема С. Петлюри під час паризького періоду його діяльності, містить тогочасна паризька українська періодика. На особливу увагу заслуговує часопис «Тризуб» (Париж, 1925–1939), створений за ініціативою С. Петлюри. Перше число тижневика політики, культури, мистецтва та громадського життя «Тризуб» вийшло 15 жовтня 1925 р. У передовій статті С. Петлюра декларував: «Ми свідомо виступаємо під знаком Тризуба як символу української державності. В українську державність ми віруємо, українську державність ми ісповідуємо, — в її неминучості ми переконані. Для нас вона є до певної міри живою реальністю, бо ідею її ми носимо в серці, бо її духом, потребами овіяне все життя. Наша ідеологічна праця полягатиме в розгорненню й обґрунтуванню ідеї української державності» (Петлюра, С. 1925. Ч. 1, с. 1).

Слід визнати, що журнал був дуже популярний серед українців в еміграції, відразу ставши рупором ідей УНР: закликав до боротьби, розвінчував ворожу пропаганду. «Тризуб» відіграв велику роль у мобілізації та згуртуванні культурних і політичних сил української еміграції по всіх країнах її поселення. «Це біля державного прапора УНР, — писав Петлюра у “Тризубі”, — організувалося все, що було найактивнішого, найсвідомішого серед нашої нації; це під бойовим прапором її почалася організація сил нації для великої мети незалежності, і справжня боротьба не словами, а кров’ю і жертвами за цю незалежність» (Петлюра, С. 1925. Ч. 1, с. 3). Досить швидко «Тризуб» став бажаним виданням у Канаді та США, про нього знали і його читали в Харбіні, на Далекому Сході, в Бразилії й Аргентині, в Конго та на Зондських островах. Тижневик, по суті, став центральним друкованим органом для всієї тогочасної української еміграції.

С. Петлюра за посередництва «Тризуба» ніс до української еміграції віру в Україну: «В урочистих актах законодавчих, у війні за волю і повстаннях міцно виявив наш народ свою волю непохитну жити незалежним державним життям. Боротьба за це нашого народу не припиняється і не припиниться. Нехай вона буде довга і уперта, нехай вона бере нові і нові жертви, але Україна незалежна, — хоче чи не хоче того Європа, — таки буде» (Петлюра, С. 1925. Ч. 9, с. 2). Він твердо заявляв, що боротьба не закінчилася і що з окупантами та їхніми наймитами треба боротися. А для цього, виходячи з невдач попередніх змагань, необхідна єдність сил нації: «Справа здобуття Української Держави — це справа цілої нації української, а не яко-

їсь кляси її чи партії. Пріоритет державності над партійністю, загальнонаціональних інтересів над класовими та груповими мусимо ми на еміграції зрозуміти і відчувати як категоричний імператив, як одну з головних умовин нашого державного будівництва. Наша сила в єдності, а порука успіху наших змагань — в державній слухняності» (Симон Петлюра. Статті, листи, документи. 1956. Т. 1, с. 308).

Сам С. Петлюра був найдіяльнішим творцем і редактором журналу. У «Тризубі» він писав переважно на теми недавніх визвольних змагань, про завдання еміграції та становище України під більшовиками. Його участь у журналі була постійною. С. Петлюра виступав з оглядами політичних подій у контексті українських проблем. Найважливішими серед надрукованих статей були такі: «Розпочинаючи видання» (ч. 1), «Од комуністичної революції до буржуазної реставрації» (ч. 9), «Пам'яті полеглих за державність» (ч. 15), «Ловці душ» (ч. 26–27), «Російська меншість» на Україні», (ч. 30), «Компетентне признання Чубаря» (ч. 31), «По іспити на матуру» (ч. 32). Статті та брошури С. Петлюра підписував власним прізвищем і багатьма псевдонімами. За даними Бібліотеки ім. Симона Петлюри в Парижі, він користувався такими псевдонімами та криптонімами: В. М., В. Салевський, Зілот, В. Марченко, М. Нагаєць, Г. Рокитний, О. Ряст, О. Р., О. Р-ний, П., П. С., Святослав Тагон, Си-то, Симон, С. П-ра, С. Торнтон, С. Т. та ін.

Його статті були насичені інформацією, вирізнялися аналітикою і виваженістю, високою публіцистикою і патріотизмом. За тематикою помітно виділялися дві головні лінії: по-перше, критика російського тоталітаризму, по-друге, власне агітація за єдність українських сил у боротьбі за державність.

З журналом співпрацювала практично вся українська еміграційна еліта. С. Петлюра зумів залучити до видання знаних політиків, публіцистів, відомих громадських діячів. У «Тризубі» друкувались та залучалися до його творення В. Прокопович, О. Шульгин, О. Саліковський, О. Лотоцький, О. Головінський, В. Садовський, І. Мазепа, Є. Бачинський, М. Славінський, професор В. Коваль, В. Біднов, В. Сімович, чимало військових журналістів.

Багато уваги приділяв «Тризуб» справам еміграції, її консолідації, «лікуванню» від фракційності. Ці проблеми С. Петлюра порушував у статтях «Перемагають організовані і нерозпорошені» (ч. 3), «З літературного сита» (ч. 20), «Скликання українського наукового з'їзду за кордоном» (ч. 28), «Посмертна згадка» (ч. 29).

Найголовнішим із завдань «Тризуб» вважав інформування еміграційного українського громадянства про справи в Україні. В журналі друкували статті С. Петлюри «Нова «Республіка» на Україні» (ч. 2, 3), «Українські селяни» (ч. 6), «Міліція пана Балицького і юстиція пана Скрипника» (ч. 9, 10–11), «Тенденція Центрального Комітету московської комуністичної пар-

тії» (ч. 17), «Панас Любченко в ролі Горемікіна» (ч. 18), «Уривки з листа комсомолки» (ч. 32).

С. Петлюра в «Тризубі» розвінчував політику більшовиків в Україні, доводив, що республіка не має ні фактичної, ані юридичної самостійності. В статті «Ловці душ» у квітні 1926 р. він наголошував: «Уряд УСРР має лише фікцію самостійності. Україна стала фактичною колонією. Чому Україна повинна бути обов'язково в залежності чи в “злуці” з Москвою? Які матеріальні й моральні користі вона з цього має, крім тих, що їй припала доля знову бути, як за царських часів, дійною короною для Москви з її модернізованими претенсіями на всесвітнє панування? Чому і за що Україна повинна віддавати Москві свій хліб, цукор, вугілля, марганець і інші багатства своєї землі і муравлиної праці і не отримувати з Москви нічого потрібного їй, крім постолів і вагонів баламутячої голови й деморалізуючої душі комуністичної літератури? І чи не краще для України буде, коли вона піде шляхом, проказаним їй її національним урядом, вступить у безпосередні зносини з Європою та її віковою здоровою культурою, з якою у неї стільки спільних традицій в минулому і здорових споріднених зв'язків та рис в сучасному?» (Симон Петлюра. Статті, листи, документи. 1956. Т. 1, с. 370).

Пізніше редактором журналу був В. Прокопович. У «Тризубі» друкували цінні воєнно-історичні матеріали, спогади та посмертні згадки про різних військових діячів. Він яскраво вирізняється багатою зовнішньополітичною сторінкою, широким оглядом життя української еміграції та аналізом підрадянського життя в Україні.

Окрім того, в Парижі виходили «Бюлетень Союзу українських емігрантських організацій у Франції» (1925–1940 рр.); «Українські вісті» (1926–1929 рр.), ред. І. Борщак; «Вісник Союзу українців-громадян Франції» (1926–1930 рр.), ред. І. Борщак; «Бюлетень Українського Народного Союзу» — орган націоналістичного крила середовища УНР (1931 р.), ред. О. Бойків; «Вісник української громади у Франції» — орган соціал-революційного крила середовища УНР (1929–1931 рр.), ред. М. Шаповал; «Український робітник» (1926–1929 рр.), ред. М. Шаповал; «Українська воля» (1932–1939 рр.), ред. М. Шаповал; «22 січня» — на позиціях УНР (1931–1932 рр.); «Українське слово» (1933–1939 рр.; 1948–1992 рр.), редактори: О. Бойків, М. Сціборський, В. Маргинець, О. Штуль-Жданович, Б. Кентржинський, В. Маруняк, М. Стиранка, К. Митрович, Ю. Лазарчук; «Молода Україна» (1934–1935 рр.); «Військова справа» (1927–1928 рр.); «Вояк» (1936 рр.); «За зброю Україну» (1938–1939 рр.), ред. М. Капустянський; «Війна і техніка» (1938–1939 рр.), ред. М. Капустянський; «Україна» (1949–1953 рр.), ред. І. Борщак; «Бюлетень Головної Ради НТШ» (Сарсель, 1949–1951 рр.); «Вісті з Сарселю» (1963–1975 рр.); «Інформаційний бюлетень Бібліотеки імені С. Петлюри в Парижі» (1953 р. — до ц. часу).

Багато назв української періодики видавалося у Львові, який був культурним центром української території під владою Польщі. Львів став також центром військово-історичної науки. Найпомітнішими виданнями були історичний календар-альманах «Червоної Калини» та календар-альманах «Дніпро»; журнали — «Літопис Червоної Калини», «Літературно-науковий вісник», «Дзвони», «Поступ»; газети — «Час», «Українські вісті», «Новий час». Значний внесок у дослідження військової історії, який не має собі рівного в анналах української військової історіографії, зробило видавниче товариство «Червона Калина». Проте воно спрямоване лише на проблеми історії січових стрільців та УГА. Праці про Армію УНР подавалися тільки в контексті об'єднаного походу на Київ у серпні 1919 р.

Проблеми визвольної боротьби 1917–1921 рр. також висвітлювались у таких українських періодичних виданнях, як: «Вісник Спілки Визволення України» (Відень, 1915–1918), від 1918 р. перейменований на «Вісник політики, літератури і життя», ред. О. Бачинський, В. Дорошенко, М. Возняк, А. Жук; «Вільне слово» (Зальцведель, Австрія, 1916–1918 рр.), ред. П. Карманський, З. Кузеля, в 1919–1920 рр. виходив під назвою «Шлях»; «Громадська думка» (табір Вещляр, 1916–1918 рр.); «Розсвіт» (табір Раштат, 1916–1918 рр.); «Сучасність» (Мюнхен, 1961–1975 рр.), з 1990 р. — у США та в Україні; «Нове слово» (Берлін, 1920 р.), ред. З. Кузеля; «Українське слово» (Берлін, 1921–1923 рр.); «Український вісник» (Берлін, 1936–1945 рр.); «Українські вісті» (Новий Ульм, 1945–1951 рр.); «Українська трибуна» (Мюнхен, 1946–1948 рр.); «Український козак» (Мюнхен, 1923–1924 рр.), ред. І. Полтавець-Остриця; «Український історик» (Мюнхен, 1965–1975 рр., пізніше — у США); «Український прапор» (Відень, 1919–1923 рр.), орган уряду ЗУНР, ред. С. Баран, П. Лисяк, І. Німчук, від 1923–1931 рр. — на раднофільських позиціях; «Борітеся — поборете» (Відень, 1920–1922 рр.), закордонний орган УПСР, ред. М. Грушевський, П. Христюк, вийшло 10 чисел; «Нова доба» (Відень, 1920–1921 рр.), ред. В. Винниченко, В. Левинський; «Нова громада» (Відень, 1923–1924 рр.), ред. С. Вітик; «Хліборобська Україна» (Відень), орган УСХД, ред. В. Липинський, вийшло 5 книг; «Шлях перемоги» (Мюнхен, 1954–1975 рр.); «Штурм» — місячник Легіону ім. С. Петлюри (Новий Ульм, 1954–1957 рр.), перенесено до США; «Бюлетень Об'єднання українців у Великій Британії» (1948 — до ц. ч.); «Визвольний шлях» (Лондон, 1947–1975 рр.); «Наш клич» (Лондон, 1945–1947 рр.).

Аналіз періодичних видань української діаспори 1920–1930-х рр. дав авторам підстави для таких висновків.

Періодичні видання української діаспори значно розширюють джерелознавчу базу як про національно-визвольну боротьбу українського народу доби Української революції 1917–1921 рр. загалом, так і про С. Петлюру зокрема.

Величезний авторитет Симона Петлюри, його лідерська позиція в українській державницькій політичній еміграції, роль у консолідації української діаспори на боротьбу за українську державність визначали постійну увагу діаспорної періодики до його особистості.

Публікації в діаспорних періодичних виданнях часто були відверто пропагандистські, в них іноді подавалася недостовірна й неперевірена інформація. Автори публікацій віддзеркалювали суб'єктивне бачення історичної реальності та історичних персоналій, дотримувалися власних політичних поглядів, уподобань і амбіцій. У багатьох публікаціях значно перебільшувалися успіхи й замовчувалися поразки «своїх», прикрашався стан справ, замовчувались труднощі та невирішені проблеми, подавалися суперечливі дані й відомості про внутрішньопартійну та міжфракційну боротьбу. Втім, писані слідами гарячих подій, ці матеріали передавали тогочасний дух і народні настрої.

Разом з тим, до інформації з діаспорної періодики слід ставитися обережно та з певними застереженнями, потрібно звіряти її з іншими джерелами, передусім з архівними.

Зазначені періодичні видання друкувалися за кордоном і стали доступними українській спільноті переважно тільки в роки новітнього українсько-го державного відродження.

Періодичні видання української діаспори як історичні джерела через віддаленість місцезнаходження були й залишаються мало опрацьованими для українських науковців.

Тривале зберігання діаспорних періодичних видань не завжди в належних умовах погіршило їхню якість, тому вони потребують порятунку.

Періодичні видання української діаспори як джерело історичної науки ще не вичерпали своїх можливостей. Автор має надію, що положення і висновки цієї статті можуть бути творчо використані при дослідженнях діаспорної періодики та подальшого вивчення життя й діяльності Симона Петлюри.

Вішка, О. 1997. Симон Петлюра в Польщі і Франції (1920–1926). *Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku I jego następstwa*. Toruń. S. 163–165.

Жук, А. 1936. *Симон Петлюра (з нагоди 10-ї річниці смерті)*. Львів: Літопис Червоної Калини. Ч. 5.

Зленко, П. 1932. *Бібліографічний покажчик наукових праць української еміграції. 1920–1931 рр.* Прага. 153 с.

Куц, В. 1926. *За визволення. Реферат на день X річниці відродження Армії УНР*. Каліш: Табор.

Лотоцький, О. 1936. *Симон Петлюра як політик і державний муж*. Варшава: Накладом Комітету для вшанування X річниці смерті С. Петлюри. 118 с.

Мацієвич, К. 1933. *Симон Петлюра і сучасність*. Париж: Тризуб. Ч. 35.

Михальчук, В. & Степовик, Д. 1997. *У 70-річчя паризької трагедії 1926–1996*. Збірник пам'яті Симона Петлюри. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 302 с.

Петлюра, С. 1925. *Розпочинаючи видання*. Париж: Тризуб. Ч. 1.

- Петлюра, С. 1925. *Од комуністичної революції до буржуазної реставрації*. Париж: Тризуб. Ч. 9.
- Прохода, В. 1926. *Вождь і військо. Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879–1926)*. Прага: 240 с.
- Симон Петлюра. *Статті, листи, документи*. 1956. Т. 1. Нью-Йорк: УВАН у США. 480 с.
- Сірополько, С. 1931. *Сторінка з приватного життя С. В. Петлюри*. Париж: Тризуб. Ч. 20–21.
- Степаненко, М. 1979. *У 100-річчя народження Симона Петлюри — президента Української Народної Республіки*. 36 статей і доповідей. Вашингтон — Філадельфія: Україна. 74 с.
- Токаржевський-Карашевич, Я. 1931. *Симон Петлюра в Парижі*. Париж: Тризуб. Ч. 20–21.
- Удовиченко, О. 1936. Людина глибокої віри. *Гуртуймося* (Неперіодичний журнал). Ч. 1–2. С. 21–23.
- Шаповал, М. 1929. *Про смерть Петлюри*. Скрантон: Календар Українського Робітничого Союзу. С. 46–79.
- Яковлева, Л. 1994. Празькі архіви в Києві. *Пам'ятки України*. Ч. 3–6.
- Vishka, O. 1997. Symon Petliura v Polishchi i Frantsii (1920–1926) [Simon Petliura in Poland and France (1920–1926)]. *Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku I jego następstwa*. Torun, S. 163–165. [In Ukrainian]
- Zhuk, A. 1936. *Symon Petliura (z nahody 10-i richnytsi smerti) [Simon Petliura (on the Occasion of the 10th Anniversary of His Death)]*. Lviv: Litopys Chervonoï Kalyny. Ch. 5. [In Ukrainian]
- Zlenko, P. 1932. *Bibliografichnyi pokazhchik naukovykh prats ukraïnskoi emihratsii [Bibliographic Index of Scientific works of Ukrainian Emigration. Prague 1920–1931]*. 1920–1931 rr. Praha. 153 s. [In Ukrainian]
- Kushch, V. 1926. *Za vyzvolennia. Referat na den Kh richnytsi vidrozhennia Armii UNR [For Liberation. Abstract on the Day of the 10th Anniversary of the Revival of the Army of the UPR]*. Kalish: Tabor. [In Ukrainian]
- Lototskyi, O. 1936. *Symon Petliura yak polityk i derzhavnyi muzh [Simon Petliura as a Politician and State Man]*. Varshava: Nakladom Komitetu dlia vshanuvannia Kh richnytsi smerti S. Petliury. 118 s. [In Ukrainian]
- Matsiiievych, K. 1933. *Symon Petliura i suchasnist [Simon Petliura and the Present]*. Paryzh: Tryzub. Ch. 35. [In Ukrainian]
- Mykhalchuk, V. & Stepovyk, D. 1997. *U 70-richchia paryzkoï trahedii 1926–1996 [At the 70th Anniversary of the Parisian Tragedy of 1926–1996]*. Zbirnyk pam'iaty Symona Petliury. Kyiv: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihi, 302 s. [In Ukrainian]
- Petliura, S. 1925. *Rozpochynaiuchy vydannia [Starting the Publication]*. Paryzh: Tryzub. Ch. 1. [In Ukrainian]
- Petliura, S. 1925. *Od komunistychnoi revoliutsii do burzhuaanoi restavratsii [From the Communist Revolution to Bourgeois Restoration]*. Paryzh: Tryzub. Ch. 9. [In Ukrainian]
- Prokhoda, V. 1926. *Vozhd i viisko. Zbirnyk pam'iaty Symona Petliury (1879–1926) [Leader and army. Collection of memory of Simon Petliura (1879–1926)]*. Praha: 240 s. [In Ukrainian]
- Symon Petliura. *Statti, lysty, dokumenty [Simon Petliura. Articles, Letters, Documents]*. 1956. Т. 1. Нью-Йорк: УВАН у США. 480 с. [In Ukrainian]
- Сірополько, С. 1931. *Сторінка з приватного життя С. В. Петлюри [From the Private life of S. V. Petliura]*. Париж: Тризуб. Ч. 20–21. [In Ukrainian]

Stepanenko, M. 1979. *U 100-richchia narodzhennia Symona Petliury — prezidenta Ukrainskoi Narodnoi Respubliki* [At the 100th Anniversary of the Birth of Simon Petliura — President of the Ukrainian People's Republic]. *Zb. statei i dopovidei. Vashynhton — Filadelfia: Ukraina*. 74 s. [In Ukrainian]

Tokarzhevskiy-Karashevych, Ya. 1931. *Symon Petliura v Paryzhi* [Simon Petliura in Paris]. Paryzh: Tryzub. Ch. 20–21. [In Ukrainian]

Udovychenko, O. 1936. *Liudyna hlybokoi viry* [Man of Profound Faith]. *Hurtuimosia (Neperiodychnyi zhurnal)*. Ch. 1–2. S. 21–23. [In Ukrainian]

Shapoval, M. 1929. *Pro smert Petliury* [About the death of Petliura]. Skrenton: Kalendar Ukrainskoho Robitnychoho Soiuzu. S. 46–79. [In Ukrainian]

Yakovlieva, L. 1994. *Prazki arkhivy v Kyievi* [Prague Archives in Kyiv]. *Pam'iatky Ukrainy*. Ch. 3–6. [In Ukrainian]

УДК 94(477)[305-055.2]-044.7«1917»

DOI: 10.20535/2307-5244.49.2019.189568

О. В. Лабур

ORCID 0000-0003-0194-0419

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

O. Labur

*National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»*

«ВІКНО МОЖЛИВОСТЕЙ?»:

**ГЕНДЕРНА СИТУАЦІЯ НА ХВИЛІ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ З ЛЮТОГО 1917 Р. В УКРАЇНІ**

*«Window of Opportunities?» Gender in the Wake
of the February Revolution's Policy in the 1917's Ukraine*

Статтю присвячено гендерній ситуації в Україні, що склалася після революції в лютому 1917 р. в Петрограді. На основі гендерного підходу при дослідженні періодичних видань 1917 р. та поняття «вікно можливостей», простежено, як жінки оскаржували свої виборчі права та як складалася сприятлива ситуація для включення їх у виборчий процес на законній основі. Доведено, що надання виборчих прав жінкам сприяло зміні звичних гендерних моделей та створило нові зразки громадянської поведінки та професійної діяльності жінок.

Ключові слова: «вікно можливостей», виборчі права жінкам, гендерна нерівність, демократична революція, автоматизми повсякденності, жіночі оскарження, жіноча емансипація.